

ZBIGNIEW MAJCHER SDB

JEZUS CHRYSZTUS W DZISIEJSZEJ EWANGELIZACJI AFRYKI

W Afryce zachodzą głębokie wielopłaszczyznowe zmiany polityczne, etyczno-duchowe i kulturowe, które ostatecznie nadają społeczeństwu tego kontynentu nowy kształt. Kościół stara się na nie odpowiadać nowym rodzajem ewangelizacji, która na obecnym etapie afrykańskich dziejów zdolna jest przedstawić Afrykańczykowi niezmiennie Orędzie Zbawcze w formie zdolnej go przekonać do Chrystusa. Niezaprzeczalnie największa przemiana ludzkości dokonuje się za sprawą Boskiego Wysłannika – Jezusa Chrystusa, który jest „światłością ludzi” (J 1,4) oraz „drogą i prawdą, i życiem” (J 14,6). Jego posłannictwem, jak sam stwierdził, jest – „rzucanie ognia na ziemię” (Łk 12,49), tak długo dopóki każdy naród i każde plemię nie zostanie przez ów ogień przetrawione. Przy czym nawet „jota” (Mt 5,18) Jego Ewangelii ma być głoszona dokładnie tak samo jak On ją głosił, bez żadnych kompromisów¹ Jezus Chrystus jest stałym początkiem i nieustającym ośrodkiem Misji, jaką sam Bóg kieruje do człowieka. Przez Chrystusa i w Chrystusie Bóg najpełniej objawia się ludzkości i najbardziej się do niej przybliża. Kościół, na każdym miejscu i w każdym czasie, ma za zadanie okazywać światu Jezusa, pomagać każdemu człowiekowi, aby siebie w Nim odnalazł i poznał „niezglobione bogactwo Chrystusa” (Ef 3,8), które jest dobrem powszechnym². W jaki sposób, czyli jakimi metodami Kościół głosi dziś Dobrą Nowinę o Chrystusie i na ile stara się z nią dotrzeć i wcielić w życie i w sposób myślenia współczesnego Afrykańczyka – oto kwestie, które zostaną podjęte w niniejszym opracowaniu.

---

¹ Zob. L. J. Luzbetak. *Antropologia stosowana na użytek misjonarzy*. Przeł. z j. angielskiego I. Józefowiczowa. Warszawa 1972 s. 15.

² Zob. RH 11.

1. INKULTURACJA

Bez wątplenia najlepszym punktem odniesienia dla teologicznej definicji pojęcia „inkulturacja” jest *Redemptoris Missio* Jana Pawła II: „Poprzez inkulturację Kościół wciela Ewangelię w różne kultury i jednocześnie wprowadza narody z ich kulturami do swej własnej wspólnoty; przekazuje im własne wartości, przyjmując wszystko to, co jest w nich dobre i odnawiając je od wewnątrz. Ze swej strony przez inkulturację Kościół staje się bardziej zrozumiałym znakiem tego, czym jest, i coraz odpowiedniejszym narzędziem misji”³ Każda autentyczna kultura jest na swój sposób nośnikiem wartości powszechnych, które zostały ustanowione przez Boga⁴ Teologiczną podstawę dla inkulturacji stanowi prawda wiary, że Słowo Boże wykracza poza kręgi kulturowe, w których było przekazywane ludziom i zawiera w sobie zdolność rozprzestrzeniania się w innych środowiskach kulturowych tak, iż ostatecznie może dotrzeć do każdego człowieka, w kontekście kulturowym jego życia⁵. Pomimo, że inkulturacja jest słowem stosunkowo nowym⁶, rzeczywistość, którą oznacza, sięga swymi początkami pierwszych lat chrześcijaństwa

³ RMi 52.

⁴ Zob. *Archdiocese of Kasama. Commission for the Study of Customs. From the Meeting Held on 27th-29th August 1970*. W: *Annunciare e celebrare la fede nello Zambia: Un costante sforzo di inculturazione*. Oprac. G. Lewandowski. T. 2. Roma 1994 nr 006 s. 39-46; J. P. Belin. *The Sacramentals*. W: tamże nr 027 s. 79; L. Brown. *Tonga Initiation*. W: tamże nr 003 s. 28-33; N. K. Kinnane. *The Kurova Guva Ceremony and Its Significance in Traditional Shona Beliefs and Social Life*. W: tamże nr 005 s. 38; J. Milimo. *African Initiation and Christianity*. W: tamże nr 004 s. 34-37; *Sub-Committee on Inculturation and Liturgy. Relativisation Implied by Inculturation among the Batonga of Southern Zambia*. W: tamże nr 001 s. 18-25; *Zambian National Liturgical Commission. Minutes from the Meeting Held on 14th-15th May 1974*. W: tamże nr 044 s. 123-128; Tenże. *Minutes of the Meeting Held on 22nd-24th April 1969*. W: tamże nr 036 s. 99-104.

⁵ Zob. *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele. Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej*. Tłum. z j. francuskiego K. Romaniuk. Poznań 1994 s. 102.

⁶ J. Górski podaje, że z tym pojęciem spotykamy się po raz pierwszy w dokumentach końcowych Synodu Biskupów z 1977 roku. „Chociaż samo pojęcie jest nowe, to jednak na jego treść złożyły się zasady wypracowane przez Sobór, pogłębione i uściślone na Synodach Biskupich w 1974 r. (o ewangelizacji) i w 1977 r. (o katechizacji).” Autor uważa, że pojęcie soborowe mogło sugerować – i tak rzeczywiście było w praktyce – import pewnych wartości z zewnątrz. „Dlatego pojawiły się żądania ewangelizacji kultury od „wewnątrz”, implantacji. Po wspomnianych synodach literatura misjologiczna mówi już o inkulturacji, również w odniesieniu do wcześniejszych dokumentów soborowych” Tenże. *Inkulturacja*. W: „Bielsko-Żywieckie Studia Teologiczne” Red. T. Borutka. T. 1. Bielsko-Biała 1996 s. 187; Natomiast A. Kurek podaje, że: „termin „inkulturacja” pojawił się w katolickim piśmiennictwie misyjnym stosunkowo niedawno, bo w adhortacji misyjnej *Catechesi tradendae* z 16 X 1979 roku (CT 53)” Tenże. *Wybrane problemy inkulturacyjne misji czarnofrykańskiej*. W: *Kultury i religie Afryki a ewangelizacja*. Red. H. Zimoń. Lublin 1995. s. 189.

i w każdej epoce stanowi nieodłączną część ewangelizacyjnej misji Kościoła⁷. Historyczne afrykańskie próby dostosowania przekazu ewangelicznego charakteryzowało działanie jednokierunkowe (*one-way traffic*), które przybierały formę ruchu od chrześcijaństwa do kultury, czyli adaptacji oraz od kultury do chrześcijaństwa, czyli idygenizacji. Inkulturacja jest formą dialogu (*two-way traffic*) i to dialogu nie tyle między chrześcijaństwem a kulturą, co między Ewangelią i kulturą⁸. Definicja ta doskonale ukazuje ideę wzajemności. W procesie inkulturacji nie chodzi o oddziaływanie jednokierunkowe, ale o wzajemne ubogacanie się. Z jednej strony bogactwo zawarte w różnorodności kultur pozwala Słowu Bożemu wydawać nowe owoce, z drugiej zaś, blask Słowa Bożego umożliwia dokonywanie się swoistej selekcji wśród elementów tworzących jakąś kulturę, w celu odrzucenia tego co bezużyteczne, a wsparcia w dalszym rozwoju tego co wartościowe⁹. Objawienie chrześcijańskie nie miało jakiegoś odrębnego, specyficznego oparcia, ale od samych początków zrosło się z kulturą semicko-judaistyczną, a następnie dzięki działalności świętego Pawła oraz pisarzy apostoelskich i Ojców Kościoła, zostało dostosowane do kultury grecko-rzymskiej. Kościoła, czyli Ludu Bożego nie można przyrównywać do ludu ziemskiego, dlatego jego zadaniem nie jest tworzenie swej własnej cywilizacji, lecz wcielanie się w kultury, które istnieją w ciągu jego dziejów¹⁰. Kościół w Afryce nie obawia się inkulturacji, gdyż jest ona nierozdzielnie związana z Dobrą Nowiną o zbawieniu w Jezusie Chrystusie¹¹.

Konkretne zastosowanie ogólnych zasad inkulturacji uwzględnia ogromną różnorodność kultur¹² i sytuacji duszpasterskich w Afryce¹³. Każdy naród i kultu-

⁷ Zob. H. Thiandouma. *Relatio ante disceptationem*. Kościół w Afryce i jego misja ewangelizacyjna u progu roku 2000 nr 16. „L'Osservatore Romano” (pol) 1994 nr 6-7 s. 19.

⁸ Zob. J. Górski. *Problem inkulturacji w przygotowaniach Synodu Afrykańskiego*. W: *Kultury i religie Afryki a ewangelizacja*. Red. H. Zimoń. Lublin 1995 s. 228.

⁹ Zob. *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele. Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej* s. 103-104.

¹⁰ Zob. A. Kurek. *Wybrane problemy inkulturacyjne misji czarnaafrykańskiej* s. 189; M. C. Nembro. *Teologia akomodacji misyjnej w świetle Soboru Watykańskiego II*. W: *Kościół na drodze spotkania z Trzecim Światem*. Red. B. Gielata SVD [i in.]. Przeł. Władysław Kowalak SVD. Warszawa 1971 s. 142-143.

¹¹ Zob. H. Thiandouma. *Relatio ante disceptationem* nr 16.

¹² Wartościowe opracowania w języku polskim dotyczące wybranych kultur afrykańskich oraz pewnych interferencji kulturowych będących wynikiem złożoności i różnorodności kulturowej znajdują się w książce będącej owocem zorganizowanego w dniach 19-20 listopada 1993 roku w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim symposium naukowego na temat: „Kultury i religie Afryki a ewangelizacja” Książka o tym samym tytule, wydana w Lublinie w 1995 roku pod redakcją H. Zimonia zawiera między innymi referaty: S. Piłaszewicza – „Dzieci Izraelitów: pozytywna odpowiedź muzułmanów hauszańskich na idee chrześcijańskie” na stronach 15-30, E. Reklajtis – „Główne wyznaczniki aktualnej sytuacji kulturowej w Maghrebie” na stronach

ra wciąż na nowo staje wobec wyzwania, jakim jest poszukiwanie trafnych i żywych sposobów wyrażania orędzia chrześcijańskiego¹⁴ Wszelkie wysiłki każdego Kościoła w tej sferze wzbogacają Kościół powszechny¹⁵.

Inkulturacja bezpośrednio styka się z różnymi aspektami życia¹⁶. Proces inkulturacji polega na działaniach interpretacyjnych, dzięki którym orędzie biblijne zostaje wprowadzane w sferę uczuć, sposób myślenia oraz styl życia i wyrażania się właściwy danej kulturze lokalnej¹⁷ Jej zadaniem jest zakorzenienie ewangelicznego orędzia w kulturze danego narodu. Stała się ona, jak to ujmuje Synod Biskupów poświęcony Afryce, jednym z podstawowych zadań Kościoła afrykańskiego ze względu na to, że chrześcijaństwo jest tu rzeczywistością stosunkowo nową i że jego głosiciele pochodzą głównie spoza Afryki. Dlatego wielu Afrykanów ma wrażenie, że przyjęło wiarę nie w pełni jeszcze zakorzenioną w ich życiu i kulturze¹⁸ E. J. Penoukou uważa, że inkulturacja wiary chrześcijańskiej jest jedynym i najważniejszym problemem jaki staje przed Kościołem afrykańskim. Kościoły Afryki albo staną się afrykańskie, albo przestaną w ogóle istnieć¹⁹

Papież Paweł VI okazał się prawdziwym pionierem na polu inkulturacji chrześcijaństwa współczesnej Afryki. Podczas swej podróży do Ugandy w roku 1969, zwracając się do biskupów Afryki, nakreślił zasadnicze kierunki inkulturacyjne na tym kontynencie: wierność wobec podstawowego dziedzictwa wywodzącego

31-58, J Mantel-Niecko – „Zderzenie się kultur w Etiopii” na stronach 59 – 72. Również godną uwagi ze względu na opis kultury Maghrebu jest książka napisana przez E. Szymańskiego pod tytułem *Tradycje i legendy ludów Afryki Północnej* wydana w Krakowie w 1994 roku.

¹³ Zob. *Lineamenta*. Città del Vaticano 1990 nr 51-53.

¹⁴ Zob. *Kachebere Seminarians. Proposals for Adaptation of Roman Mass Rites*. W: *Anunciare e celebrare la fede nello Zambia: Un costante sforzo di inculturazione*. Oprac. G. Lewandowski. T. 2. Roma 1994 nr 061 s. 162-165; D. Kyeyune. *The Sacrament of the Eucharist an Inculturation*. W: tamże nr 067 s. 169-173; J. V. McCabe. *Language, Gestures and Inculturation*. W: tamże nr 002 s. 26-27; J. Milimo. *African Initiation and Christianity*. W: tamże nr 004 s. 34-37; J Prokoph. *Suggestions for Lectors*. W: tamże nr 018 s. 61-62; *Sub-Commitee on Inculturation and Liturgy. Relativisation Implied by Inculturation among the Batonga of Southern Zambia*. W: tamże nr 001 s. 18-25; *Zambia Episcopal Conference. Families Truly Christian and Truly African. Workshop Held on 18th-19th July 1986*. W: tamże nr 051 s. 139-143; Tenze. *Reports on the Use of Vernacular in the Mass in Some Dioceses, 1964*. W: tamże nr 066 s. 167-168; *Zambian National Liturgical Commission. Minutes of the Meeting Held on 22nd-24th April 1969*. W: tamże nr 036 s. 99-104; Tenze. *Promotion of the Liturgy in Zambia*. W: tamże nr 016 s. 60.

¹⁵ Zob. H. Thiandouma. *Relatio ante disceptationem* nr 16.

¹⁶ Tamże nr 17.

¹⁷ Zob. Interpretacja Pisma Świętego w Kościele s. 103.

¹⁸ Zob. H. Thiandouma. *Relatio ante disceptationem* nr 16.

¹⁹ Zob. E. J. Penoukou. *Kościoły Afryki. Propozycje na przyszłość*. W: *Biblioteka Misyjna SAC*. Red. S. Kuraciński [i in.]. Przeł. z j. franc. S. Wawrzakowicz. Warszawa 1991 s. 43.

się z Kościoła Chrystusowego oraz afrykański wyraz tego dziedzictwa, pozwalający wzrastać chrześcijaństwu prawdziwie afrykańskiemu²⁰.

1.1. Wierność doktrynie

Paweł VI uważał, że Kościół afrykański powinien być przede wszystkim katolicki, to znaczy, w całości oparty na tej samej doktrynie Chrystusa, identycznym, zasadniczym, raz ustanowionym dziedzictwie głoszonym przez autentyczną tradycję i potwierdzonym przez jedyny i prawdziwy Kościół²¹. W kontekście afrykańskim do najpilniejszych w dziedzinie teologii zdecydowanie należy kontynuowanie prac nad teologią afrykańską, przestrzegając przy tym zasad zgodności z Ewangelią i komunii z Kościołem powszechnym²². Oznacza to wierność wobec doktryny i skarbu wiary, należących do wszystkich czasów; ponieważ człowiek sam nie tworzy wiary w Chrystusa, dlatego nie można dopuścić, aby inne formy religijności zajęły miejsce afrykańskiej przynależności do Kościoła Chrystusowego²³.

1.1.1. Odpowiedzialność za inkulturację

Inkulturacja, według Synodu Biskupów poświęconego Afryce, jest jednym z podstawowych zadań Kościoła, angażuje go na wszystkich poziomach w sposób odpowiadający miejscu i kompetencji każdego z nich. Nie jest jedynie przedmiotem teologicznych spekulacji nielicznych znawców problemu, lecz kwestią dotyczącą chrześcijańskiego życia wszystkich wiernych²⁴. Synod zleca biskupom odpowiedzialność za postępy procesu inkulturyzacyjnego. Mają oni za zadanie kierować nim i go nadzorować w jedności z Kościołem powszechnym²⁵.

1.1.2. Zadania teologów w dziele inkulturacji

Nowe formy życia współczesnego Afrykańczyków, także w dziedzinie teologii, mają wpływać z pozytywnych form epoki przeszłej i obecnej, dzięki temu

---

²⁰ Zob. H. Carrier. *Ewangelia i kultury. Od Leona XIII do Jana Pawła II*. Przeł. z j. franc. L. Kamińska. Rzym-Warszawa 1990 s. 201-202.

²¹ Tamże s. 202.

²² Zob. IL 60, 64; H. Thiandouma. *Relatio ante disceptationem* nr 17.

²³ Zob. H. Carrier. *Ewangelia i kultury* s. 202.

²⁴ Por. Paweł VI. *Przemówienie wygłoszone dnia 13 IV 1970 r. do członków Komitetu Przygotowawczego Panafrykańskiego Spotkania Laikatu w Yaoundé*. W: *Breviarium Missionum. Wybór dokumentów Kościoła dotyczących dzieła misyjnego*. Red. B. Wodecki SVD [i in.]. T. 2. Warszawa 1979 s. 190-193.

²⁵ Zob. H. Thiandouma. *Relatio ante disceptationem* nr 16.

mają one możliwość stania się pełną znaczenia i aktualności spuścizną po praojcach²⁶. Według *Relatio ante disceptationem* teolodzy odgrywają niezastąpioną rolę w dziedzinie studiów, dokumentacji i poszukiwań prowadzonych w jedności z hierarchią i w służbie Ludu Bożego²⁷. Natomiast papież Paweł VI w *Africae Terrarum* stwierdził: „Afryka potrzebuje was, waszych studiów, waszych badań, waszej sztuki i nauczania nie tylko po to, by doceniona została jej przeszłość, ale głównie dlatego, by osadzona na starym pniu, dojrzewała jej nowa kultura, umacniając się w owocnym poszukiwaniu prawdy”²⁸. Także Orędzie Ojców Synodu do Ludu Bożego podkreśla ich doniosłą i szlachetną misję w służbie inkulturacji, która stanowi pierwszoplanową płaszczyznę rozwoju teologii afrykańskiej²⁹. Papież Jan Paweł II twierdzi, że należy użyć wszelkich możliwych sposobów – a jest ich dzisiaj wiele – ażeby powszechne orędzie biblijne było wszędzie znane i aby jego zbawcze oddziaływanie objawiało się wszystkim ludziom³⁰. Zostały już sformułowane pierwsze propozycje dotyczące afrykańskiego odczytania tajemnicy Chrystusa. Także idee Kościoła jako braterskiej wspólnoty i Kościoła jako rodziny – to owoce pracy prowadzonej w stałym kontakcie z doświadczeniem Ludu Bożego w Afryce³¹. Według Pawła VI, należy unikać tego, by wyznawanie wiary chrześcijańskiej stało się czymś w rodzaju lokalnego folkloru, egoizmu plemiennego, rasizmu czy separatyzmu. Opierając się na solidnych poszukiwaniach teologicznych i prawdziwej wierze, Afrykańczycy są w stanie uniknąć tych niebezpieczeństw i ubogacić Kościół powszechny poprzez rozwój życia chrześcijańskiego³². Synod Biskupów poświęcony Afryce jest zdania, że można się tu spodziewać nowych osiągnięć, pod warunkiem, że na szeroką skalę podejmie się próbę uprawiania teologii w lokalnych językach, nawet jeśli to spowoduje pojawienie się pewnych trudności³³.

²⁶ Zob. AT 13.

²⁷ Zob. H. Thiandouma. *Relatio ante disceptationem* nr 16.

²⁸ Cyt. za H. Carrier. *Ewangelia i kultury* s. 207.

²⁹ Zob. *Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce 10 kwietnia – 8 maja 1994 r. Orędzie Ojców Synodu do Ludu Bożego nr 56. „L'Osservatore Romano” (pol.) 164 1994 nr 6-7 s. 52.*

³⁰ Zob. *Przemówienie Jana Pawła II w setną rocznicę ogłoszenia encykliki „Providentissimus Deus” i w pięćdziesiątą rocznicę encykliki „Divino Afflante Spiritu” nr 15. W: Interpretacja Pisma Świętego w Kościele. Przemówienie Ojca świętego Jana Pawła II oraz Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej. Tłum. z j. francuskiego K. Romaniuk. Poznań 1994.*

³¹ Zob. *Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce. Orędzie Ojców Synodu do Ludu Bożego nr 56.*

³² Zob. H. Carrier. *Ewangelia i kultury* s. 203-204.

1.2. Wezwanie do dialogu z religią tradycyjną

Synod poświęcony Afryce zwrócił szczególną uwagę na obyczaje i tradycje afrykańskie, ponieważ stanowią one autentyczne dziedzictwo kulturowe mieszkańców tego kontynentu³⁴. Owocem dialogu inkulturacji Ewangelii z kulturami afrykańskimi jest mająca już dziś znaczny dorobek – teologia afrykańska³⁵. Trzeba, by chrześcijaństwo przenikało do głębi ducha i kultury Afryki, zgodnie z wymogami pluralizmu³⁶. Afrykanie mogą i powinni tworzyć takie chrześcijaństwo, które wyraża się na sposób afrykański – jest to druga zasada inkulturacji przywołana przez Pawła VI³⁷. Kościół katolicki, jak stwierdza papież w orędziu *Africae Terrarum*, ceni elementy religijne właściwe starodawnym tradycjom afrykańskim nie tylko z uwagi na ich znaczenie, ale również z tego względu, że uważa je za opatrnościowy i konieczny podkład, na który pada ziarno Ewangelii i jest budowana społeczność oparta na Chrystusie³⁸. Dziedzictwo kulturowe Afryki istnieje dzięki przekazowi ustnemu, a jego przetrwanie zależy od jakości dialogu między pokoleniami. Jest ono naczelnym czynnikiem pojęciotwórczym Afrykanów³⁹. Jego „gwaranci”, czyli jednostki stojące na czele wspólnoty oraz lokalni mędrcy, muszą być na obecnym etapie głębokich przemian jakie zachodzą w kulturach afrykańskich najważniejszymi rozmówcami Kościołów lokalnych Afryki⁴⁰. Nauka i odkupieńcze dzieło Chrystusa stanowią dopełnienie oraz odnowę i udoskonalenie

³³ Zob. H. Thiandouma. *Relatio ante disceptationem* nr 17.

³⁴ Zob. *Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce. Orędzie Ojców Synodu do Ludu Bożego* nr 21.

³⁵ Zob. J. Urban. *Doświadczenie Boga u ludów Bantu*. Warszawa 1987 s. 11-35.

³⁶ Por. Paweł VI. *Przemówienie wygłoszone dnia 1 X 1969 r. podczas audiencji dla uczestników międzynarodowego seminarium zorganizowanego przez Afrykańskie Towarzystwo Kultury*. W: *Breviarium Missionum. Wybór dokumentów Kościoła dotyczących dzieła misyjnego*. Red. B. Wodecki [i in.] T. 2. Warszawa 1979 s. 187-190.

³⁷ Zob. H. Carrier. *Ewangelia i kultury* s. 203.

³⁸ Zob. AT 14; Por. DM 22; *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele* s. 103; Paweł VI. *Orędzie do ludów afrykańskich wygłoszone w Kampali w Parlamencie Ugandy dnia 1 VIII 1969 r.* W: *Breviarium Missionum. Wybór dokumentów Kościoła dotyczących dzieła misyjnego*. Red. B. Wodecki SVD [i in.]. T. 2. Warszawa 1979 s. 180-187; R. Laroche. *Some Traditional African Religions and Christianity*. W: *Christianity in Tropical Africa. Studies Presented and Discussed at the Seventh International African Seminar at the University of Ghana, April 1965*. Red. C. G. Baëta. Glasgow-New York-Toronto-Melbourne-Wellington-Cape Town-Salisbury-Ibadan-Nairobi-Lusaka-Addis Ababa-Bombay-Culcutta-Madras-Karachi-Lahore-Dacca-Kuala-Lumpur-Hong Kong-Tokyo 1968 s. 297-298.

³⁹ Zob. *Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce. Orędzie Ojców Synodu do Ludu Bożego* nr 21.

⁴⁰ Tamże.

tego, co jako dobre tkwi w przekazanych tradycją obyczajach ludzkich, dlatego Afrykańczyk włączony w świętą społeczność chrześcijańską nie jest wcale, jak zauważa papież Paweł VI, zmuszony wyrzekać się samego siebie, lecz na nowo odzyskuje starodawne, pozytywne moce swego narodu „w Duchu i prawdzie” (J 4,24)⁴¹ Jan Paweł II potwierdza to w słowach wypowiedzianych w Jaunde do intelektualistów: „ważne jest doprowadzenie do końca refleksji nad pożądanym wyzwoleniem, nad wolą bycia równocześnie w pełni chrześcijaninem i w pełni Afrykańczykiem”⁴².

1.3. Ruchy afrochrześcijańskie

Inkulturacyja nie jest powrotem do tradycji. Penoukou stwierdza, że wielu, nie tylko Afrykanów, obawia się, że za obecnym dążeniem do afrykanizacji chrześcijaństwa kryje się neopogaństwo. Zdarza się, że Afrykańczycy uważają swe postawy czy praktyki synkretyczne za całkiem normalne i niekoniecznie jest to wynikiem prób afrykanizacji chrześcijaństwa, ale raczej dlatego, że afrykanizacja jeszcze nie nastąpiła, albo dąży się do niej w niewłaściwy sposób. Perspektywa afrykańskiego zakorzenienia wiary chrześcijańskiej to nie tyle kwestia kultury, co wiary w Jezusa Chrystusa jedyne go Zbawiciela. Dzisiejsze praktyki synkretyczne nie są skutkiem zamierzonej inkulturacyji, lecz bardzo często przeciwnie – są wynikiem niepowodzenia ewangelizacji świadomie pomijającej afrykańskie podłoże religijne⁴³

Niestety tak jak na całym świecie, podobnie i w Afryce, Kościół uległ rozbiću. Kościół Boży jest powołany przez Jezusa w celu objawiania światu, który jest uwikłany w swoje przewiny i chybione dążenia, że Bóg w swoim miłosierdziu może nawracać serca ku jedności, otwierając im dostęp do komunii w Chrystusie⁴⁴. Pośród religijnych zjawisk powstałych w wyniku kontaktu kulturowego Czarnej Afryki ze światem zewnętrznym, głównie z Europą, szczególną pozycję zajmują ruchy afrochrześcijańskie. G. J. Kaczyński uważa, że ich specyfika tkwi w tym, iż idee odnowy społeczno-kulturowej, a nierzadko również politycznej, powiązały się ze spontaniczną inicjatywą afrykanizacji chrystianizmu w duchu instytucjonalnej niezależności od organizacji misyjnych i kościołów historycznych⁴⁵ W ob-

⁴¹ Zob. AT 14.

⁴² Zob. Jan Paweł II. *Przemówienie do intelektualistów i przedstawicieli świata uniwersyteckiego Kamerunu. Jaunde 13 sierpnia 1985*. W: *Wiara i Kultura. Dokumenty, przemówienia, homilie*. Red. M. Radwan [i in.]. Rzym-Lublin 1988 s. 332.

⁴³ Zob. E. J. Penoukou. *Kościół Afryki* s. 44-46.

⁴⁴ Zob. UUS 93.

⁴⁵ Zob. G. J. Kaczyński. *Typologia ruchów afrochrześcijańskich. Propozycja modelu*. W: *Kultury i religie Afryki a ewangelizacja*. Red. H. Zimoń. Lublin 1995 s. 73.

rębie szeroko pojmowanego chrystianizmu stanowią one nową formację, którą można określić mianem afrochrystianizmu⁴⁶. Ich różnorodność będąca wynikiem dynamizmu doktrynalnego i społecznego należy do podstawowych problemów epistemologicznych i ciągle pozostaje kwestią otwartą. Ruchy afrochrześcijańskie zajmują centralną pozycję w typologii Turnera uwzględniającej dwa podstawowe typy: etiopiański i profetyczno-uzdrowicielski. Turner bierze pod uwagę cztery kryteria: doktrynę, organizację, kult i etos. Typ etiopiański jest afrykańską kopią Kościoła historycznego, od którego się odłączył. W sferze doktrynalnej, organizacyjnej i kultycznej charakteryzuje się on swoistą ortodoksją, zaś w sferze etosu odznacza się asymilacją afrykańskiej tradycji. Typ profetyczno-uzdrowicielski, będący drugim typem ruchów, obejmuje ruchy o charakterze i genezie związanych z głęboką wiarą w działalność Ducha Świętego i działalność charyzmatyków, których nazywają prorokami. Sfera organizacji, kultu, doktryny i etosu nasiąknięta jest tradycją afrykańską⁴⁷

Wspólnie z wszystkimi chrześcijanami Kościół katolicki opiera na zamyśle Bożym swoje ekumeniczne zaangażowanie⁴⁸, które zmierza do zgromadzenia wszystkich w jedno⁴⁹. Coraz częściej chrześcijanie afrykańscy stają w jednym szeregu, by uobecnić Chrystusa w nauce i sztuce, wcielać zasady Ewangelii w życiu społecznym i bronić ludzkiej godności. Współdziałają, gdy trzeba zaspokajać potrzeby i leczyć rany naszej epoki: niesprawiedliwość społeczną, głód i inne klęski żywiołowe. Częste wspólne działanie afrykańskich chrześcijan staje się wyrazistym świadectwem składanym razem wobec świata w imię Syna Bożego i nabiera charakteru przepowiadania, ponieważ objawia oblicze Chrystusa.

2. ROLA TEOLOGII WCIELEŃ W PROCESIE INKULTURACJI

Dokumenty Synodu poświęconego Afryce mówią o inkulturacji w świetle teologii wcielenia⁵⁰. Znaczy to, że inkulturacja jest czymś więcej niż zwykłym przystosowaniem chrześcijaństwa do środków wyrazu przyjętych w danej kultu-

⁴⁶ Zob. G. J. Kaczyński. *Czarny Chrystianizm. Ze studiów nad ruchami afrochrześcijańskimi*. Warszawa 1994 s. 58-76.

⁴⁷ Zob. G. J. Kaczyński. *Typologia ruchów afrochrześcijańskich* s. 74-77.

⁴⁸ Zob. J. Corboy. *Message to the Churches of Zambia from the Conference on „the Church's Role in National Development” Lusaka 1972*. W: *Annunciare e celebrare la fede nello Zambia: Un costante sforzo di inculturazione*. Oprac. G. Lewandowski. T. 2. Roma 1994 nr 090 s. 209-210; J. Prokoph. „*Multimedia Zambia*” an Example of Ecumenism. W: tamże nr 050 s. 138; Tenże. *The Biblical Apostolate Task*. W: tamże nr 069 s. 174-175.

⁴⁹ Zob. UUS 5.

⁵⁰ Zob. H. Thiandouma. *Relatio ante disceptationem* nr 16.

rze – co zostało określone jako „teologia adaptacji”⁵¹ Inkulturacja, według Jana Pawła II, jest wcieleniem Ewangelii w rodzime kultury oraz wprowadzeniem tych kultur w życie Kościoła⁵².

Tak jak partykularny Kościół palestyński w swych początkach wcielił się i przystosował do warunków judaistycznych, tak samo kościoły afrykańskie powinny wrosnąć w lokalne warunki religijno-kulturowe⁵³ Termin „inkulturacja” sugeruje analogię z terminem „inkarnacja”⁵⁴. Według *Relatio ante disceptationem* inkulturacja sięga głębiej, wpływa ona na sam sposób rozumienia wiary i przeżywania jej w codziennym doświadczeniu, jest ona procesem wszechogarniającym, a w ostatniej analizie dziełem Ducha Świętego, który prowadzi wierzącego do pełnego poznania prawdy⁵⁵

Kardynał Joseph Ratzinger, prefekt Kongregacji Nauki Wiary, na VI sesji Synodu Afrykańskiego oświadczył, że do pełnego zrozumienia problematyki inkulturacyjnej konieczne jest poprawne zrozumienie teologii wcielenia. Pismo Święte Nowego Testamentu ukazuje nam trzy fundamentalne wymiary wcielenia: przede wszystkim jest ono wydarzeniem historycznym, które jest jedyne i niepowtarzalne; Syn Boży wcielił się raz na zawsze w konkretnym miejscu i w konkretnym momencie historii i takim pozostaje na wiečność. Jest On konkretnym Człowiekiem — Jezusem z Nazaretu urodzonym w Betlejem, umęczonym i zmartwychwstałym w Jerozolimie. Kardynał Ratzinger podkreśla, że wcielenie zakłada istnienie trwałych więzi z tą historią tzn. z tym słowem biblijnym, z tymi sakramentalnymi znakami, ponieważ jest ono trwałą obecnością ciała Jezusa. Wcielenie nie jest celem samym w sobie. Jego drugim wymiarem jest ukierunkowanie na misterium paschalne, na krzyż i zmartwychwstanie Chrystusa. Wcielenie jest drogą oczyszczenia, zmiany, odnowy i zmierza do przemiany w nowe życie. Dlatego, według kardynała Ratzingera, tajemnica paschalna ze swoją oczyszczającą siłą staje się determinującą drogą dla inkulturacji. W tym świetle staje się rozumiały trzeci wymiar tajemnicy wcielenia – pneumatologia, o której Chrystus powiedział: „A Ja, gdy zostanę nad ziemię wywyższony, przyciągnę wszystkich do siebie” (J 12,32). Przemienione w zmartwychwstaniu ciało staje się otwartym miejscem Mistycznego Ciała Chrystusa, które jest zdolne przyciągnąć do siebie, zjednoczyć i pojednać całe bogactwo bytu człowieka. Prefekt Kongregacji Nauki Wiary stwierdza, że w ten sposób tajemnica wcielenia wznosi się „do miary wielkości według

⁵¹ Tamże.

⁵² Zob. SAp 21.

⁵³ Zob. M. C. Nembro. *Teologia akomodacji misyjnej w świetle Soboru Watykańskiego II* s. 142-143.

⁵⁴ Zob. EA 60; H. Carrier. *Ewangelia i kultury* s. 176.

⁵⁵ Zob. H. Thiandouma. *Relatio ante disceptationem* nr 16.

Pełni Chrystusa” (Ef 4,13). Twierdzi on, że kultury, aby znaleźć swą prawdziwą wielkość, potrzebują spotkania z Chrystusem. Jezus wyczekuje tego spotkania, ponieważ w ten sposób tajemnica wcielenia osiąga swoją pełnię⁵⁶. Wiążąca siła tego jedyne go wydarzenia historycznego, paschalna przemiana czyli prawo ziarna rzuconego w ziemię i powszechność zmartwychwstania wzajemnie się przenikają w koncepcji wcielenia i w ten sposób określają także drogę inkulturacji⁵⁷

Inkulturacja tak jak wcielenie osiąga swój szczyt w tajemnicy paschalnej, w której Chrystus daje świadectwo prawdzie własną krwią. Na krzyżu ogarnia On wszystko co prawdziwe i święte w kulturach, aby posłużyć się nimi do objawienia Trójcy Świętej. On sam jest pierwszym świadkiem⁵⁸.

3. EWANGELIZACJA

Ewangelizacja jest głoszeniem Dobrej Nowiny zbawienia dokonanego w Jezusie Chrystusie i ofiarowanego wszystkim ludziom⁵⁹. Wszelkie formy misyjnej działalności Kościoła zdążają ku temu przepowiadaniu, które objawia i wprowadza w tajemnicę ukrytą przez wieki i wyjawioną w Chrystusie, który jako podstawa całej ewangelizacji jest centrum misji i życia Kościoła (zob. Ef 3,3-9; Kol 1, 25-29)⁶⁰. Jednym z aspektów tej ewangelizacji, jak stwierdza Jan Paweł II, jest inkulturacja Ewangelii i afrykanizacja Kościoła; zagadnienie to jest częścią niezbędnych wysiłków podejmowanych na rzecz ożywienia nauki Chrystusa⁶¹. Współczesna ewangelizacja Afryki nie jest programem tzw. „restauracji” Afryki pierwszych wieków chrześcijaństwa, lecz bodźcem do odkrywania własnych korzeni

⁵⁶ Zob. J. Ratzinger. *Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce 10 kwietnia – 8 maja 1994 r. Wypowiedzi Ojców Synodalnych. 14 IV – VI Kongregacja*. „L’Osservatore Romano” (pol.) 164 1994 nr 6-7 s. 26.

⁵⁷ Zob. DM 22; EA 61; *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele* s.103; J. Ratzinger. *Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce. Wypowiedzi Ojców Synodalnych* s. 26.

⁵⁸ Zob. EA 61; *Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce. Orędzie Ojców Synodu do Ludu Bożego* nr 16.

⁵⁹ Zob. DM 3; EN 27; RMi 44; *Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce. Orędzie Ojców Synodu do Ludu Bożego* nr 9.

⁶⁰ Zob. RMi 44; *Sub-Committee on Inculturation and Liturgy. Relativisation Implied by Inculturation among the Batonga of Southern Zambia. W: Annunciare e celebrare la fede nello Zambia: Un costante sforzo di inculturazione*. Oprac. G. Lewandowski. T. 2. Roma 1994 nr 001 s. 18-25.

⁶¹ Zob. Jan Paweł II. *Przemówienie do Episkopatu Zairu 3 V 1980*. „L’Osservatore Romano” (pol.) 1980 nr 5 s. 9-11.

chrześcijańskich – jeśli takie w ogóle istnieją – i tworzeniem głębszej cywilizacji, bardziej ludzkiej i bardziej chrześcijańskiej. Narzędziem inkulturacji jest ewangelizacja, która jest równocześnie wynikiem inkulturacji. Dzięki połączeniu Ewangelii z kulturą danego narodu, treść orędzia zbawczego staje się zrozumiała⁶². Żeby oddziaływanie Biblii sięgało do głębi⁶³, musi się dokonywać proces jej inkulturacji, czyli proces dostosowywania jej do ducha poszczególnych narodów⁶⁴. Pierwsze przepowiadanie musi być skupione na postaci Chrystusa, tego samego wczoraj i dziś, Chrystusa, który jest trwałym i zawsze nowym znakiem Bożej dobroci względem stworzenia⁶⁵. Pierwsza ewangelizacja powinna prowadzić do przemieniającego i radosnego doświadczenia Jezusa Chrystusa, który wzywa Afrykańczyka do pójścia za Nim i do zagłębiania się w tajniki wiary⁶⁶. Wiara rodzi się z przepowiadania, a każda wspólnota kościelna bierze swój początek z osobistej odpowiedzi wiernego na to przepowiadanie⁶⁷. Cechą charakterystyczną tego doświadczenia jest nieodparta potrzeba dzielenia się nim, ponieważ wiara zawiera w sobie nakaz jej głoszenia⁶⁸. Ochrzczony Afrykanin otrzymuje od zmartwychwstałego Jezusa nakaz ewangelizacji, a gdy go przyjmuje – sam staje się świadkiem⁶⁹. Głównym instrumentem ewangelizacji jest dawanie świadectwa o Chrystusie swoim własnym życiem⁷⁰. Ewangelizacja realizuje się przez świadków, którzy składają świadectwo nie tylko słowem, lecz także życiem mającym swe źródło w wierze⁷¹. Głoszenie zmienia się w świadectwo, gdy żyje się tym co się głosi⁷². To pierwsze chrześcijańskie doświadcze-

⁶² Zob. J. Górski. *Inkulturacja* s. 187

⁶³ Zob. J. Prokoph. *The Biblical Apostolate Task*. W: *Annunciare e celebrare la fede nello Zambia: Un costante sforzo di inculturazione*. Oprac. G. Lewandowski. T. 2. Roma 1994 nr 069 s. 174-175; Tenże. *Zambia Bible House*. W: tamże nr 068 s. 174.

⁶⁴ Zob. *Przemówienie Jana Pawła II w setną rocznicę ogłoszenia encykliki „Providentissimus Deus” i w pięćdziesiątą rocznicę encykliki „Divino Afflante Spiritu”* nr 15.

⁶⁵ Zob. DM 13; RMi 44; *Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce. Orędzie Ojców Synodu do Ludu Bożego* nr 9.

⁶⁶ Zob. *Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce. Orędzie Ojców Synodu do Ludu Bożego* nr 9.

⁶⁷ Zob. DM 13-14; EN 15; RMi 44.

⁶⁸ Zob. *Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce. Orędzie Ojców Synodu do Ludu Bożego* nr 9.

⁶⁹ Tamże nr 17

⁷⁰ Zob. DM 36.

⁷¹ Zob. M. Figura. *Nowa Ewangelizacja jako centralne zadanie Kościoła. W: Nowa Ewangelizacja*. Kolekcja „Communio” nr 8. Red. L. Balter [i in.]. Przeł. z j. niem. A. Bławat. Poznań 1993 s. 9.

⁷² Zob. J. M. G. Lopetequi. *Duch misyjny. Vademecum*. Przeł. A. Kajzerek. Warszawa 1991 s. 52-53.

nie zostaje dzięki katechumenatowi⁷³ przypieczętowane przez sakramenty inicjacji⁷⁴. W strukturach Kościoła jest systematycznie rozwijane przez katechezę⁷⁵. Współczesna katecheza afrykańska podkreśla wagę żądania, aby Chrystus był nieustannym ośrodkiem nauki chrześcijańskiej⁷⁶. Im jakaś nauka jest bliżej tego ogniska, tym jest ważniejsza tak dla teologii, jak i dla praktyki życia chrześcijańskiego⁷⁷. Afrykańczyk będący chrześcijaninem, często z powodu braku rodzimych powołań kapłańskich, jako katecheta⁷⁸ ewangelizuje kulturę, z której wyrasta on sam oraz jego wspólnota; podejmuje wyzwania społeczno-ekonomiczne i polityczne, by wyrazić chrześcijańskie orędzie własnymi słowami i przez nowy dynamizm życia, który przekształca kulturę i społeczeństwo⁷⁹. Pewność znalezienia w Chrystusie „cennej perły” Królestwa Bożego, prowadzi do przemiany, z której wypływa nowość życia. Ewangelizować – oznacza to samo, co nieść życie w Chrystusie, jedynym Odkupicielu ludzkości⁸⁰.

---

⁷³ Zob. *Fort Jameson Diocesan Pastoral Commission. Minutes of the Meeting Held at Chassa Secondary School on 25th-28th July 1966*. W: *Annunciare e celebrare la fede nello Zambia: Un costante sforzo di inculturazione*. Oprac. G. Lewandowski. T. 2. Roma 1994 nr 042 s. 118-122; *Lusaka Archdiocese. Catechumenate and Baptism*, 1992. W: tamże nr 060 s. 157-162; J. Prokoph. *Adult Catechumenate*. W: tamże nr 052 s. 144-145; Tenże. *Proposed General Outline of Common Policy on Baptism*. W: tamże nr 059 s. 156-157; *Zambian National Liturgical Commission. Minutes of the Meeting Held on 14th-16th May 1974*. W: tamże nr 038 s. 106-108; Tenże. *Minutes of the Meeting Held on 29th September 1966 on the Adult Catechumenate*. W: tamże nr 054 s. 146-147.

⁷⁴ Zob. *Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce. Orędzie Ojców Synodu do Ludu Bożego* nr 9.

⁷⁵ Tamże.

⁷⁶ Zob. J. Prokoph. *Baptism in the Life of the Christian Community, 1968*. W: *Annunciare e celebrare la fede nello Zambia: Un costante sforzo di inculturazione*. Oprac. G. Lewandowski. T. 2. Roma 1994 nr 063 s. 166; Tenże. *Guidelines for Family Catechesis. Conclusions from Group Discussions, Wednesday 30th April 1986*. W: tamże nr 046 s. 130-135; Tenże. *Pastoral Institute of Eastern Africa*. W: tamże nr 096 s. 221; *Zambia Episcopal Conference. Families Truly Christian and Truly African. Workshop Held on 18th-19th July 1986*. W: tamże nr 051 s. 139-143; *Zambia National Catechetical Commission. A Catechetical Orientation for Our Time*. W: tamże nr 110 s. 255-260.

⁷⁷ Zob. L. J. Luzbetak. *Antropologia stosowana na użytek misjonarzy* s. 77.

⁷⁸ Zob. *Bahati Catechist Training Centre. Report for 1972-1973*. W: *Annunciare e celebrare la fede nello Zambia: Un costante sforzo di inculturazione*. Oprac. G. Lewandowski. T. 2. Roma 1994 nr 104 s. 239.

⁷⁹ Zob. *Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce. Orędzie Ojców Synodu do Ludu Bożego* nr 17.

⁸⁰ Tamże nr 9.

3.1. Duch Święty w dziele ewangelizacji

W Chrystusie zostaje ludziom dany Duch po to, by ich uświęcać i przemieniać świat⁸¹ Duch Święty, który udziela mocy do dawania świadectwa o Chrystusie, daje apostołowi rozkaz do wypełnienia misji ewangelizacyjnej⁸². Ten sam Duch przygotowuje ludzkość na spotkanie z Chrystusem i ustanawia Kościół zgromadzony przez Jego Słowo i karmiony sakramentami⁸³. W tym przełomowym momencie swoich dziejów, jak stwierdza Synod Afrykański, Kościół w Afryce powinien bardziej niż kiedykolwiek skupić się wokół Chrystusa i poddać się kierownictwu Jego Ducha, który działa w każdym człowieku i w Kościele ustanowionym jako dzieło Chrystusa⁸⁴. Obecna ewangelizacja Afryki jest nowa, ponieważ Duch Święty ciągle duchowo ożywia ludzi i ciągle ukazuje nowość Bożego Słowa⁸⁵. Duch ten nakazuje głosić Ewangelię wszystkim narodom⁸⁶.

3.2. Chrystologiczny wymiar ewangelizacji

Żywy Chrystus, który działa na rzecz człowieka w swoim Kościele, w Duchu Świętym, jest zarówno punktem wyjścia, jak i dojścia ewangelizacji. Obecna ewangelizacja, tak jak i ta, która stała się już wydarzeniem historycznym, czerpie z przebogatego skarbcza Objawienia, które przecież ostatecznie dokonało się w Jezusie Chrystusie. Kościół dzisiejszą ewangelizację zupełnie świadomie nazywa nową, choć nie ma innej Ewangelii od tej, którą nieprzerwanie głosi od dwóch tysięcy lat. Obecna ewangelizacja Afryki jest nowa, ponieważ nie jest na stałe związana z żadną określoną cywilizacją⁸⁷. Choć ewangelizacja jest niezmienna w swej treści, którą jest sam Chrystus, musi być ona nowa w swym wyrazie, zapale i w swych metodach⁸⁸. Nie jest ona teorią, ale samym życiem, spotkaniem miło-

⁸¹ Zob. DM 3-4; *Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce. Orędzie Ojców Synodu do Ludu Bożego* nr 9.

⁸² Zob. DM 4-5; DV 42,64; RMI 44; *Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce. Orędzie Ojców Synodu do Ludu Bożego* nr 9.

⁸³ Zob. KK 16; RMI 29; *Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce. Orędzie Ojców Synodu do Ludu Bożego* nr 9.

⁸⁴ Zob. *Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce. Orędzie Ojców Synodu do Ludu Bożego* nr 9; RMI 29-30.

⁸⁵ Zob. I. Fucek. *Sens i znaczenie „Nowej Ewangelizacji”* W: *Nowa Ewangelizacja. Kolekcja „Communio”* nr 8. Red. L. Balter [i in.]. Przeł. z oryginału L. Balter. Poznań 1993 s. 29.

⁸⁶ Zob. *Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce. Orędzie Ojców Synodu do Ludu Bożego* nr 9.

⁸⁷ Zob. I. Fucek. *Sens i znaczenie „Nowej Ewangelizacji”* s. 29.

⁸⁸ Zob. *Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce. Orędzie Ojców Synodu do Ludu Bożego* nr 9.

ści, która radykalnie przemienia życie ludzkie w taki sam sposób dziś, jak i na początku dziejów Kościoła⁸⁹. Papież Jan Paweł II zauważa, że Chrystus przyszedł po to, aby tego dokonać również w kulturze afrykańskiej⁹⁰, Ewangelia Chrystusa promieniuje na wszystkie kultury⁹¹

Przedmiotem przepowiadania Ewangelii jest Jezus Chrystus, który został ukrzyżowany, umarł i zmartwychwstał. Człowiek poznaje Boga w teandrycznej osobie Jezusa Chrystusa. Afrykanin poznaje siebie w Chrystusie, a przez Chrystusa poznaje Ojca i dopiero w tym podwójnym poznaniu odkrywa samego siebie⁹². W Chrystusie dokonuje się pełne i autentyczne wyzwolenie od zła grzechu i śmierci. W Nim Bóg daje nowe życie⁹³. Jan Paweł II stwierdza, że: „Dawać świadectwo Ewangelii słowem i czynem: oto zadanie, które otrzymało Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce i które powierza Kościołowi kontynentu. «Będziecie moimi świadkami» (Dz 1,8): taki jest wyznaczony cel, takie powinny być w Afryce owoce Synodu w każdej dziedzinie ludzkiego życia”⁹⁴.

Jeden z Ojców Synodalnych, Przewodniczący Rady Konferencji Episkopatów Europy, arcybiskup Miloslav Vlk, metropolita Pragi na czwartej sesji Synodu poświęconego Afryce stwierdził, że ewangelizacja oznacza budowanie Bożej rodziny, stąd musi być głęboko zanurzona w wymiar chrystologiczny i eklezyjalny⁹⁵. Arcybiskup Vlk uważa, że Chrystus sam w swoim Kościele musi być głóścicielem Słowa Ojca⁹⁶. Dlatego Afrykanie muszą się zebrać w „Jego imię”, w Jego Duchu i w Jego miłości, aby zapewnić sobie żywą obecność Chrystusa pośród siebie⁹⁷. Według arcybiskupa Vlka pierwotnym „czynnikiem działającym” i „strukturą” ewangelizacyjną jest sam Chrystus w swoim Kościele⁹⁸. On jest tą siłą, która przychodzi z pomocą słabej naturze ludzkiej, stojącej w obliczu wielkiego dzieła ewangelizacji. On jest światłem w mrokach ludzkiego myślenia. W Nim, w Jego relacji z Ojcem, Afrykańczyk znajduje model ukazujący, w jaki sposób należy budować

⁸⁹ Tamże.

⁹⁰ Zob. Jan Paweł II. *Przemówienie do intelektualistów i przedstawicieli świata uniwersyteckiego Kamerunu* s. 333.

⁹¹ Zob. I. Fucek. *Sens i znaczenie „Nowej Ewangelizacji”* s. 29.

⁹² Tamże.

⁹³ Zob. RMi 44.

⁹⁴ EA 56.

⁹⁵ Zob. M. Vlk. *Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce 10 kwietnia – 8 maja 1994 r. Wypowiedzi Ojców Synodalnych*. „L'Osservatore Romano” (pol.) 164 1994 nr 6-7 s. 24-25.

⁹⁶ Por. KL 7, EN 7

⁹⁷ Zob. M. Vlk. *Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce. Wypowiedzi Ojców Synodalnych* s. 24-25.

⁹⁸ Por. H. Thiandouma. *Relatio ante disceptationem* nr 3.

rodzinę Bożą. W Jego miłości, Afrykańczyk znajduje klucz do tworzenia właściwych relacji ze wszystkimi, klucz do wprowadzenia autentycznego i żywego dialogu na wzór Wiecznego Dialogu, którym jest życie Trójcy Świętej. Arcybiskup Vlk twierdzi, że ewangelizacja jest wprowadzaniem tego dialogu i sprowadzaniem wszystkich innych do jednego (por. J 17,21)⁹⁹

4. KOŚCIÓŁ AFRYKAŃSKI W LICZBACH

Według *Annuario Statistico della Chiesa 1989* Afrykę zamieszkiwało sześćset trzydzieści milionów ludzi z czego 85 610 000 było katolikami. Stanowiło to 13,6% ogółu ludności Afryki. W porównaniu z rokiem 1978 kiedy to katolicy stanowili 12,4% ogółu ludności Afryki nastąpił przyrost 1,2%. W 1991 roku na prawie sześćset sześćdziesiąt pięć milionów mieszkańców tego kontynentu 92 078 000 było katolikami, którzy stanowili 13,85% ogółu ludności Afryki. W roku 1994 w Afryce było już 95 613 000 katolików, którzy stanowili 13,96% ogółu ludności afrykańskiej. W roku 1978 na kontynencie afrykańskim pracowało 16 844 kapłanów, na jednego kapłana przypadało 3 251 katolików. W roku 1989 kapłanów było już 19 825, czyli o 17,7% więcej niż w roku 1978, ale w związku z dużym przyrostem ludności Afryki na jednego kapłana przypadało już 4 318 statystycznych katolików. Obecnie w Kościele istnieje tendencja, by wyświęcać na biskupów kapłanów z kleru miejscowego. Już w dwudziestu dwóch krajach Afryki na stolicach biskupich zasiadają wyłącznie tubylcy. Również coraz więcej zakonników i kapłanów wywodzi się z ludności miejscowej. W Afryce liczba kandydatów do kapłaństwa w latach 1978-1989 wzrosła o 138,3%. Pomimo licznych kryzysów politycznych i gospodarczych oraz silnej ekspansji islamu, Afryka jest nadzieją chrześcijaństwa¹⁰⁰

5. SYNOD AFRYKAŃSKI

Idea Synodu Afrykańskiego od czasów Soboru Watykańskiego II pojawiała się w wypowiedziach teologów i biskupów afrykańskich dość często. Jednakże po raz pierwszy Jan Paweł II wypowiedział się na ten temat podczas przemówienia do wiernych dnia 6 stycznia 1989 roku. Kolejnymi fazami przygotowań Synodu

⁹⁹ Zob. M. Vlk. *Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce. Wypowiedzi Ojców Synodalnych* s. 24-25.

¹⁰⁰ Zob. *Niektóre dane statystyczne obrazujące rozwój Kościoła w latach 1978-1989* (Wg *Annuario Statistico della Chiesa 1989*). „L'Osservatore Romano” (pol.) 138 1991 nr 12 s. 67

są zaprezentowane dnia 25 lipca 1990 roku w Loma *Lineamenta* i dnia 9 lutego 1993 roku w Kampali *Instrumentum Laboris*¹⁰¹. Ewangelizacja Afryki ma za zadanie przekształcić wszystkie płaszczyzny życia i przeobrazić je we wspólnotę z Bogiem Trójjedynym. Skupienie uwagi na pierwszym doświadczeniu Kościoła było najważniejszym celem zwołania w Watykanie, w dniach 10 kwietnia – 8 maja 1994 roku, Specjalnego Zgromadzenia Synodu Biskupów poświęconego Afryce, o którym we wprowadzeniu do posynodalnej Adhortacji apostolskiej *Ecclesia in Africa*, będącej owocem wyteżonej i długotrwałej pracy Zgromadzenia Synodalnego, Jan Paweł II pisze: „Wierni tradycji pierwszych wieków chrześcijaństwa w Afryce, pasterze tego kontynentu, w komunii z Następcą apostoła Piotra i z członkami Kolegium biskupów przybyłymi z innych części świata, zgromadzili się na Synodzie, który stał się znakiem nadziei i zmartwychwstania w chwili, gdy wydarzenia ludzkiej historii zdawały się raczej pogrążyć Afrykę w zniechęceniu i rozpacz. Ojcowie Synodalni, wspomagani przez kompetentnych przedstawicieli duchowieństwa, zakonów i laikatu, poddali głębokiej i obiektywnej analizie blaski i cienie ewangelizacji Afryki, jej wyzwania i perspektywy u progu trzeciego tysiąclecia wiary chrześcijańskiej”¹⁰². Problematyka Synodu, łącznie z faktem jego celebracji, ściśle wiązały się z głęboko odczuwaną przez Kościół katolicki potrzebą podjęcia takiej ewangelizacji, która byłaby sposobem odpowiedzenia na aktualną sytuację społeczności afrykańskiej oraz specyficznym wkładem Kościoła do nieuniknionego zadania rehabilitacji tego, co ludzkie w człowieczeństwie samego człowieka. Synod zajmował się między innymi poszukiwaniem i wytyczeniem stosownych dróg, na których byłoby możliwe głoszenie wiary i dalszy jej przekaz. Zagadnieniom takim jak: głoszenie Ewangelii, inkulturacja, rodzina, sprawiedliwość, dialog, poświęcona była relacja wstępna, głosy w dyskusji oraz orędzie Ojców Synodu wydane na zakończenie obrad. „Synod został zwołany po to, aby Kościół w Afryce mógł jak najskuteczniej wypełniać swoją misję ewangelizacyjną w obliczu trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa”¹⁰³.

Mario Marchioli uważa, że Synod Afrykański stał się wydarzeniem i rodzajem niespodzianki ofiarowanej przez Ducha Świętego nie tylko Afryce, ale całemu Kościołowi na progu trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa. Pozwolił on Kościołowi w Afryce i na Madagaskarze na uświadomienie sobie swojego istnienia, swojej roli i projektów na przyszłość, na doświadczenie wspólnoty między Kościołami lokalnymi tego kontynentu oraz ich związku z Rzymem, i na przyjęcie postawy umiarkowania i zdrowego realizmu, ukierunkowanego bardziej na punkty wspólne niż na konflikty. Marchioli twierdzi, że podstawą akceptacji analizy

¹⁰¹ Zob. J. Górski. *Problem inkulturacji w przygotowaniach Synodu Afrykańskiego* s. 224.

¹⁰² EA 1.

¹⁰³ EA 141.

doktrynalnej i orientacji Synodu jest dojście do zrozumienia, że Kościół jest Rodziną Bożą osadzoną w tajemnicy komunii trynitarniej¹⁰⁴ Synod nie tylko poruszył teoretyczny aspekt inkulturacji, ale zastosował ją w konkretny sposób, uznając wizję Kościoła jako Rodziny Bożej za ideę przewodnią ewangelizacji Afryki. Celem nowej ewangelizacji ma być budowa Kościoła jako rodziny, w którym nie będzie miejsca na etnocentryzm i skrajne partykularyzmy, ale będzie się dążyć do pojednania i komunii pomiędzy różnymi społecznościami etnicznymi¹⁰⁵ Konsekwencje pastoralne takiej opcji mogą zaowocować jedynie pod warunkiem odzyskania takich wartości jak: sens wspólnoty, dialog na drodze rozwiązywania problemów, autorytet pojmowany w jego funkcji służebnej, sens celebracji wyrażanej w spontanicznej radości, szacunek dla życia, centralność *sacrum* i duchowego wymiaru życia, równość w różnorodności ról w łonie rodziny i społeczności afrykańskiej. Kościół w Afryce musi się jednocześnie przeciwstawiać antywartościom takiego typu jak: wyzysk kobiet¹⁰⁶, paternalizm, pasożytnictwo społeczne, ignorancja, zabobon, czy też import systemów materialistycznych. Z bogatych treści Synodu wynikają dla Afrykanów różne wyzwania i konieczności duszpasterskie. Po pierwsze, są nimi wyzwania płynące z ubóstwa. Jeżeli chodzi o skrajne ubóstwo paraliżujące i wyczerpujące życie narodów, Afryka w tej kwestii nie może być nawet porównywana z krajami tzw. Trzeciego Świata. Ziarna integralnej promocji i rozwoju zasiewane przez Kościół misyjny niestety bardzo często padają na jałową ziemię, która jest niewrażliwa na dobro wspólne, niezdolna sprostać zadłużeniom zagranicznym i wyzwaniu się od stylu życia przeciwnego godności ludzkiej. Zawsze trudnym był i nadal pozostaje problem posiadania dóbr ziemskich, o których Afrykanin, zachęcony generalną postawą białego człowieka, ciągle marzył. Trudnym do przekazania jest ewangeliczny pesymizm odnośnie do dóbr ziemskich, które przemijają i wielki optymizm odnoszący się do dóbr wiecznych, których należy się spodziewać. Jednakże oczywistym pozostaje fakt, że czym innym jest nędza, a czym innym ubóstwo. Po wtóre, jest nim zaangażowanie na rzecz Żywych Wspólnot Kościoła, które są uprzywilejowanym miejscem nowej ewan-

¹⁰⁴ Zob. M. Marchioli. Ksiądz Bosko stał się Afrykaninem. Misje salezjańskie w Afryce. W: Sympozjum na temat 120 lat misji salezjańskich. Red. B. Kant. Warszawa 1995 s. 92.

¹⁰⁵ Zob. EA 63.

¹⁰⁶ Zob. Fort Rosebery Diocesan Liturgical Commission. Minutes from the Meeting Held on 19th September 1966. W: Annunciare e celebrare la fede nello Zambia: Un costante sforzo di inculturazione. Oprac. G. Lewandowski. T. 2. Roma 1994 nr 028 s. 80-82; National Council of Catholic Women. Constitution of National Council of Catholic Women, Adopted 24 April 1977. W: tamże nr 047 s. 135-136; Tenże. Strategy for Action in Zambia in the Year 1975 Regarding the Rights of Women. W: tamże nr 049 s. 137-138; J. Prokoph. Lay Apostolate Report for 1971-1972. W: tamże nr 113 s. 263-264; Zambia Episcopal Conference. Families Truly Christian and Truly African. Workshop Held on 18th-19th July 1986. W: tamże nr 051 s. 139-143.

gelizacji. Tworzą one życiową przestrzeń braterskich kontaktów, odpowiedzialnej i ofiarnej służby, nowej świadomości co do wspólnej historii i otwierania się na potrzeby drugich. Po trzecie, są nimi wyzwania płynące z inkulturacji. Konieczność ta musi odnaleźć zdrowe korzenie w wartościach obecnych w Afryce, w kulturze otwartej na prawdę Ewangelii, która prowadzi do powstawania chrześcijaństwa z drogą świętości ogarniającą całe osobowe życie, wspólnotę, religię, kulturę, politykę i życie społeczne. Po czwarte, jest nim zaangażowanie na rzecz wolności. Kościół-Rodzina¹⁰⁷ już z samego faktu jedności pobudza do tworzenia dobra dla wszystkich, którzy są go pozbawieni, a w szczególności gdy chodzi o takie kwestie jak: uświadamianie ludzi świeckich, aby coraz liczniej i skuteczniej wchodzili w życie społeczne i kościelne; demaskowanie i ujawnianie wszystkich tych poczynań, które ograniczają prawa człowieka i jego indywidualną wolność oraz wyrażają agresję przeciw życiu; demaskowanie etnicznej idolatrii, która jest źródłem bratobójczych wojen (Afryka jest tym kontynentem, na którym ma miejsce ciągła emigracja i jest najwięcej uciekinierów). Po piąte są nimi wyzwania na rzecz samodzielnej pracy kreujące sens solidarności i odpowiedzialności. Ważne jest uczenie się otwartości na potrzeby innych poprzez dialog interpersonalny respektujący tożsamość rozmówców. Działanie musi być dojrzałe, z wielkim zapałem misyjnym i poczuciem solidarności z siostrzanymi Kościołami nie tylko Afryki, ale i innych kontynentów; musi być prostolinijne i jasne z uwzględnieniem ubóstwa ludności tubylczej¹⁰⁸

Istnieje ryzyko, że podjęty projekt adaptacji kulturowej, albo oddziaływanie materialne mogą „udać się aż za dobrze”, na tyle dobrze, że podjęty przedmiot, dokładnie zasymilowany zatraci swą pierwotną zawartość i specyfikę. W wypadku Jezusa Chrystusa istnieje pewna różnorodność, która musi pozostać. Jeżeli prawdą jest, że wcielenie, które jest jedną z prawd naszej wiary, ma być poddane procesowi inkulturacji i transformacji, to tenże proces nie może zakończyć się jedynie czystą i prostą asymilacją, podobnie jak we wcieleniu Słowo, które stało się ciałem nic nie utraciło na swej boskości. Tylko wtedy Chrystus będzie mógł być rozpoznany w Afryce, jeżeli przyjmie prawdziwe oblicze Afrykanina, ale taka afry-

---

¹⁰⁷ Zob. A. Edele. *Forming Basic Christian Communities. Report on an Experiment in Chilenje Parish, Lusaka*. W: *Annunciare e celebrare la fede nello Zambia: Un costante sforzo di inculturazione*. Oprac. G. Lewandowski. T. 2. Roma 1994 nr 089 s. 208-209; *Kasama Archdiocese. Pastoral Guidelines, 1979*. W: tamże nr 084 s. 189-195; *Ndola Diocese. Report on the Workshop Held in Francisdale 10th-14th November 1986*. W: tamże nr 086 s. 201-206; J. Prokoph. *Associations and Small Christian Communities Rivals or Partners*. W: tamże nr 085 s. 196-200; Tenże. *Some Elements Used in Building Small Christian Communities*. W: tamże nr 087 s. 206-207; *Zambia Episcopal Conference. Families Truly Christian and Truly African. Workshop Held on 18th-19th July 1986*. W: tamże nr 051 s. 139-143.

¹⁰⁸ Zob. M. Marchioli. *Ksiądz Bosko stał się Afrykaninem* s. 92-94.

kanizacja nie będzie mogła oznaczać immanentnego zredukowania Chrystusa do człowieka, podobnie jak nie miało to miejsca w przypadku jego stania się człowiekiem w Jezusie z Nazaretu.

Potrzeba przejść drogą rozpoznania i wyznania tajemnicy. Żadna adaptacja nie może uczynić jej powierzchowną albo zbytęcną, lecz wręcz przeciwnie dobra afrykanizacja może zwiększyć wezwanie, zainteresowanie i zapotrzebowanie na to misterium, któremu na imię Jezus Chrystus.

Naturą teologicznych poszukiwań Kościoła, jak na to wskazują powyższe rozważania, jest takie „przetłumaczenie” i przekazanie Dobrej Nowiny, które bez żadnego umniejszania jej znaczenia, byłoby w stanie dotrzeć zarówno do środowiska życia, jak i do jestestwa dzisiejszego Afrykańczyka. Całkowita wierność osobie Chrystusa, dynamizmowi Jego tajemnicy paschalnej oraz miłość do Kościoła, pozwalają na uniknięcie błędnego, zniekształconego obrazu orędzia ewangelicznego. Współczesna ewangelizacja Afryki oparta na odpowiedzialnym podejściu do dobrze pojętej inkulturacji i teologii wcielenia, które Kościół w swoim nauczaniu traktuje jako punkt wyjścia dla tego wielkiego dzieła, wypracowuje autentycznie afrykańskie oblicze Chrystusa, unikając przy tym powierzchownej adaptacji orędzia biblijnego oraz jego rozpyływania się w synkretycznej kompilacji.

Summary

Jesus Christ in Contemporary Evangelization of Africa.

Christians of all denominations celebrated the final ten years of the twentieth century as a Decade of Evangelization.

Contemporary African Evangelization is not only the verbal message of the Gospel, but also the propagation of Gospel values in life itself and the liturgical celebration of the Good News. In African parlance „evangelization” has a wider range of meaning. It envisages the Good News as being a social Gospel as well as a spiritual Gospel. It is a search for grace, salvation and love in the midst of human life in this word, and it includes a concern for unity among Christians of different Churches.

Contemporary African Evangelization necessarily includes the conversion of human culture and the permeation of culture by Gospel values. Inculturation means the ongoing dialogue between Gospel and culture.

The African Synod, opened in Rome on 10 April and ended on 8 May 1994, was an important event for the Church in the continent. It was dealing with some important themes of African Christian life: evangelization, inculturation, dialogue, justice and peace, the modern communication media. On 14 September 1994 John Paul II handed over the post-Synodal Apostolic Exhortation „Ecclesia in Africa”